

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ІМПЛІЦИТНОЇ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ КОМУНІКАНТА (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ)

Статтю присвячено дослідженню імпліцитної негативної оцінки комуніканта в англomовному діалогічному дискурсі в прагматичному аспекті. Подано результати аналізу актомовленнєвої специфіки маніфестації імпліцитної негативної оцінки мовця.

Ключові слова: імпліцитна негативна оцінка, мовленнєвий акт, іллокуція, прагматична транспозиція.

Каминская М. А. Прагматичный аспект имплицитной негативной оценки коммуниканта (на материале англоязычного диалогического дискурса). – Статья.

Статья посвящена исследованию прагматического аспекта имплицитной негативной оценки коммуниканта в англоязычном диалогическом дискурсе. Представлены результаты анализа речевой специфики манифестации имплицитной негативной оценки говорящего.

Ключевые слова: имплицитная негативная оценка, речевой акт, иллокуция, прагматическая транспозиция.

Kaminska M. A. Pragmatic aspect of speaker's implicit negative evaluation in English dialogical discourse. – Article.

The article studies pragmatic aspect of the speaker's implicit negative evaluation in English dialogical discourse. It focuses on specific features of illocutionary potential of the speech acts that realize the communicant's implicit negative evaluation.

Key words: implicit negative evaluation, speech act, illocution, pragmatic transposition.

Особливий дослідницький інтерес лінгвістичних розвідок сучасного мовознавчого простору, які здійснені в руслі комунікативно-когнітивної парадигми, становить проблема імпліцитного способу передачі комунікативних смислів у спілкуванні. Лінгвістику цікавить не просто людина-індивід, а людина у взаємодії з іншими індивідами. Оцінка як мисленнєвий конструкт, явище когнітивного порядку, з одного боку, та прагматичний інструмент впливу й регуляції стосунків комунікантів – з іншого, постає як невід'ємна частина людської комунікації, вплетена в її канву. У мовленнєвій взаємодії трапляються ситуації, у яких мовець не має на меті прямо демонструвати своє негативне ставлення, тобто негативну оцінку, висловлюючи так останню в прихованій або імпліцитній формі.

Імпліцитний і непрямий способи реалізації комунікативної інтенції мовців під час спілкування, що втілюється у формі мовленнєвого акту, викликав і далі викликає науковий інтерес учених. У зарубіжній науковій літературі мовленнєві акти описані в роботах Дж. Серля, П. Грайса, Д. Вандервекена, Г. Кларка, Р. Гіббса, М. Нікітіна, І. Сусова та інших дослідників. Наукові розвідки таких вітчизняних учених, як Г. Почепцов, Ф. Бацевич, Л. Невідомська, Л. Безугла, С. Шабат-Савка, стосуються теоретичної й методологічної частин дослідження непрямих реалізацій мовленнєвих актів, що, у свою чергу, пропонують нові перспективи для вивчення цього лінгвістичного явища в руслі комунікативної, прагматичної та когнітивної лінгвістики. Незважаючи на постійну зацікавленість лінгвістичною категорією оцінки й оцінних значень, явище імпліцитної оцінки, зокрема негативної, є лакуною сучасних наукових розвідок. Це зумовлює актуальність статті, яка полягає у прагненні заповнити таку лакуну й зумовлює мету – дослідити іллокутивний потенціал

імпліцитної негативної оцінки мовця в англomовному діалогічному дискурсі.

Вивчення прагматичного аспекту імпліцитної негативної оцінки в діалогічному дискурсі відображається в актомовленнєвій специфіці її маніфестації. У сучасній когнітивно-комунікативній парадигмі мовленнєвий акт як об'єкт теорії мовленнєвих актів досліджується як двосторонній процес, інтеракційний акт взаємодії адресанта й адресата [6, с. 16]. Особливої значущості в цьому векторі мовознавчих досліджень набуває дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця, що визначає активну участь як адресанта (суб'єкта оцінки), який має комунікативну інтенцію в прихованій формі висловити своє негативне ставлення, так і адресата (об'єкта оцінки), який розпізнає та реагує певним чином на виражену адресантом імпліцитну негативну оцінку.

Центральним компонентом мовленнєвого акту є його іллокутивна спрямованість, що робить його дією. По-різному визначається дослідниками іллокутивний статус оцінних мовленнєвих актів. Незважаючи на існування різних типологій мовленнєвих актів, оцінку, зокрема й негативну, більшість дослідників зараховують до експресивного мовленнєвого акту. Поняття «експресив» для позначення висловлених емоцій і поведінкових відносин комунікантів увів Дж. Серль. На думку дослідника, іллокутивна мета виконавця/відправника експресивного мовленнєвого акту полягає в тому, щоб висловити свій психологічний стан у певній ситуації спілкування [4, с. 183].

Імпліцитний характер вираження негативної оцінки, за нашим спостереженням, уможливило транспонування негативно-оцінної експресивної іллокуції й на інші види мовленнєвих актів. На думку Л. Безуглої, будь-який мовленнєвий акт може бути реалізованим із супутньою іллокуцією експресивності [1, с. 64]. Позаяк смисл висловлення, що акту-

алізується в мовленнєвому акті, не зводиться лише до лексичної та граматичної інформації, а й містить комунікативну інтенцію мовця імпліцитно виразити негативне ставлення, це визначає прагматичний аспект цього мовленнєвого акту.

Розглядаючи особливості актомовленнєвого функціонування імпліцитної негативної оцінки, послуговуємось типологією мовленнєвих актів, розробленою Г. Почепцовим, який виокремлює такі типи прагматичних висловлень: *констатив* (повідомлення або ствердження певної інформації), *директив* (ін'юнктив – спонукання-наказ, *реквестив* – спонукання-прохання), *квеситив* (здійснює запит нової суттєво важливої інформації для заповнення інформаційної лакуни), *перформатив* (указує на реалізацію дії), *комісив* (*менасив* – загроза, застереження, *промісив* – обіцянка) [3, с. 435–444]. Учений стверджує, що прагматичний аспект, який відображає комунікативну інтенцію мовця, є вирішальним у визначенні того чи іншого типу мовленнєвого акту [3, с. 435].

З погляду логіки, теорії аргументації та філософії вчені розмежовують два основні використання мови: описування та оцінка. В основі першого є описування реальної ситуації висловлення в термінах істинності/неістинності, а вихідною точкою другого є висловлення, що постає як стандарт, перспектива, план [2, с. 19]. Як зазначає О. Івін, описування та оцінка є двома полюсами, між якими існує безліч переходів. Описування та оцінка в чистому вигляді виявляються досить рідко, більшість висловлень у комунікації мають змішаний і двоякий описово-оцінний характер [2, с. 20]. Екстраполюючи зазначену функцію описування на мовленнєвий акт *констативу*, іллокутивною метою якого є ствердження, що відображають факти, ця думка видається релевантною в ракурсі дослідження. За нашим спостереженням, у діалогічному дискурсі констатив виявляє потенційну здатність виражати імпліцитну негативну оцінку.

Синтаксичною моделлю констативів є стверджувальні речення. Повідомлення чи констатування певної інформації в діалогічному спілкуванні є стрижнем будь-якої взаємодії, що визначає цей тип мовленнєвого акту найпоширенішим у комунікації. Проте індивідуальні особливості співрозмовників, їхні риси характеру, стосунки та загальний контекст спілкування, з одного боку, ціннісна картина світу і стереотипи – з іншого, актуалізують інферування співрозмовником імпліцитного смислу констативу, що містить негативну оцінку, навіть за відсутності експліцитних маркерів останньої. Проілюструємо прикладом:

00:21:12 MORLAND: *If it's a problem, I do understand.*

JOAN: *It's pretty hard to say no to someone who donated a quarter of a million to a charity I care about. But that was the whole point, right?* (E 4/3).

У цьому випадку респонсивна репліка мовця є ствердженням, що констатує певні дії продуцента ініціюючої репліки. Крім базисної іллокуції (констативу), висловлення містить дійсну іллокуцію – імпліцитну негативну оцінку дій співрозмовника. Відтак хоча в респонсивній репліці відсутні елементи, які б експліцитно виражали негативно-оцінну семантику, проте очевидно, що комунікативною інтенцією Джоан є вираження негативного ставлення до дій чоловіка. Прагматичною спрямованістю констативу в цьому прикладі є вираження іллокуції докору та відрази.

Прагматичний аспект імпліцитної негативної оцінки відображає дифузний і рухливий характер класифікації мовленнєвих актів. У діалогічному спілкуванні частотними є випадки *прагматичного транспонування* [3, с. 444], коли висловлення формально має ознаки одного мовленнєвого акту, а в мовленні набуває іллокутивного спрямування іншого. Так, у наступному фрагменті розмови послідовність констативів у респонсивній репліці чоловіка є мовленнєвим актом імпліцитної незгоди, що полягає у висловленні відмінної точки зору, в основі якої лежить негативна оцінка дій чи слів співрозмовника:

"There's a part of me that says he's just an old, frail man".

"One who possibly committed crimes against humanity", I reply. "And even becoming Mother Teresa wouldn't erase that. He waited over half a century to confess? That's not inherent goodness. It's procrastination" (Picoult, TS, 209).

Комунікативною інтенцією чоловіка є корекція точки зору та переконань жінки. Висловлюючи незгоду за допомогою послідовності констативів, що імплікують негативне оцінювання домінуючих емоцій над фактами, характерне для висловлень жінки, чоловік у загальній перспективі спонукає жінку до певних дій щодо об'єкта розмови. Отже, широкий контекст взаємодії співрозмовників демонструє функціонування негативно-оцінного *констативу* з іллокутивною силою *ін'юнктиву*. Прагматичне транспонування в цьому випадку є соціально мотивованим, що пов'язане з різною іллокутивною силою *ін'юнктиву* та *констативу* як його функціонального еквівалента: останній є більш «м'якою» формою спонукання й корекції дій співрозмовника.

Перформативи є твердженнями про дії адресанта, які він у момент твердження здійснює. Найчастіше перформативна формула (дієслово в 1-й особі однини теперішнього часу активного стану дійсного способу) «ілюструє синкретизацію мовної одиниці та мовленнєвої дії» [1, с. 163]. Ця особливість цього прагматичного типу виключає вираження імпліцитної негативної оцінки мовцем у спілкуванні. Проте, якщо перформативне дієслово в складі висловлення, за допомогою якого реалізується мовленнєвий акт, декларує іллокутивну ціль, відмінну від дійсної, реалізований мовленнєвий акт є індиректним. У цьому

випадку спостерігаємо іронічне використання перформативних висловлень для реалізації імпліцитної негативної оцінки, як у такому дискурсивному фрагменті:

"What qualifications has he got?"

"None whatsoever".

"So you let someone completely unqualified mess around with your back. I congratulate you, David. He's probably crippled you for life" (HBG, 35).

Основними характеристиками *квеситиву* є відкритий характер пропозиції, що визначається когнітивним дефіцитом адресанта, специфічність інтендованої дії – відповіді (вербальної або невербальної), яка покриває цей дефіцит, а також наявність граматично маркованої структури для їх вираження [1, с. 201]. Як засвідчує аналіз ілюстративного матеріалу англomовного діалогічного дискурсу, прагматичним спрямуванням квеситиву в спілкуванні може бути не лише заповнення інформаційної лакуни мовця, а й одночасне вираження негативної оцінки дій, пов'язаних із запитуваною інформацією:

00:37: 12 BENNY: *How far in advance did you know Amanda was prosecuting the case?*

JASON: *How long you've been missing Amanda?* (В 1/3).

У цьому прикладі супутня іллокуція імпліцитної негативної оцінки вчинку співрозмовника, виражена квеситивом, стає зрозумілою в широкому контексті: двоє юристів обговорюють справу, над якою працюють у суді, супротивником у якому виступає колишня дівчина одного з мовців (Бенні). Варто відмітити, що обидві іллокуції – і запит інформації (як довго Джейсон знав про Аманду в цій справі), і висловлення несхвалення та докору через навмисне зіткнення з колишньою дівчиною – співфункціонують у цьому мовленнєвому акті, накладаючись одна на одну.

Квеситив у формі *риторичного питання* є одним із мовних засобів вираження імпліцитної негативної оцінки мовця, що забезпечує іллокутивне переосмислення мовленнєвого акту, саме тому його ще називають «мовленнєвоактова ідіома» [1, с. 86]. Уважається, що риторичне питання не є запитом нової інформації, оскільки відповідь відома обом мовцям. У наступному прикладі детектив за допомогою риторичного запитання привертає увагу жінки до спільного знання про дивацтва людей, що є відомою обом комунікантам відповіддю на це запитання, отже, висловлює роздратування та недовіру, тобто прагматичною підставою використання мовцем риторичного питання в цьому випадку є імпліцитна негативна оцінка її клопотання й висловленої підозри:

"You think I'm making this up", I say, so surprised that I meet the detectives gaze head-on. "Why would I do that?"

"Why would a thousand crazy people call in to a tip line that runs on the news about a missing kid?" Vicks says shrugging. "Far be it from me to figure out the human psyche" (Picoult, TS, 68).

Завдяки властивості передавати твердження риторичні запитання є досить експресивним засобом іронічного вираження негативно-оцінного ставлення комуніканта, що яскраво ілюструє наступний фрагмент дискурсу:

"So I can tell everyone you asked for a divorce. Out of the blue".

"Oh, it's completely out of the blue, isn't it? I mean, there's been no sign for this, has there, because we've been so blissfully happy" (Hornby, HBG, 6).

Цей фрагмент є прикладом так званого поліімплікативного мовленнєвого акту (термін Л. Безуглої) з іронічним переосмисленням, що суміщає іллокутивну та пропозиційну імплікацію [1, с. 167]. Спочатку відбувається іллокутивне переосмислення – питання переосмислюється у твердження, а потім до вираженої пропозиції домислюється ще одна – з імпліцитною іллокуцією докору, роздратування та осуду поведінки чоловіка. Суперечність між експлікованою пропозицією (*completely out of the blue, we've been so blissfully happy*) і протилежним імпліцитним смислом висловлення в загальному контексті спілкування створює неймовірний ефект катарсису негативної оцінки та емоцій, що її супроводжують.

Аналізуючи особливості вербалізації імпліцитної негативної оцінки мовця в діалогічній взаємодії, ми повсякчас натрапляємо на численні випадки питань-перепитів у вираженні останньої. Н. Стрельченко тлумачить *питання-перепити* як реактивно-ініціативне питальне висловлення раціонально-логічного чи емоційного характеру, яке може бути повністю або частково попередньою реплікою в дослівному чи перефразовому вигляді й пов'язане з нею семантично та/або структурно [5, с. 9]. Ми погоджуємось із дослідницею, що оцінка висловлення співрозмовника відповідно до знань і переконань мовця впливає на особливості емоційної реакції комуніканта у вигляді питання-перепиту [5, с. 112]. Динамічне розгортання діалогічної взаємодії й необхідність швидкої реакції зумовлюють той факт, що негативне здивування, роздратування, осуд та інші вияви імпліцитної негативної оцінки реалізуються в мовленні через перепитування:

00:36:13 TINA: *Bye. Sandy. Oh, um... Tweet at me if you want to check in or anything, or check my Instagram. I'll post some photos when I get some cute ones.* (leaving)

SANDY: *Yeah... (pause, watching her leave) "Tweet at me". She just... Did she just say "Tweet at me"? Did she? Oh, Henry!*

HENRY: *Oh, come on!*

SANDY: *I knew she was younger, but...*

HENRY: *She's almost 30.*

SANDY: *"She's almost 30"? (MD).*

У наведеному фрагменті розмови чоловіка та двох його дружин – колишньої Сенді й теперішньої Тіни – ми спостерігаємо, що іллокутивною спрямо-

ваністю квеситивів Сенді не є поповнення когнітивного дефіциту, оскільки той відсутній. Повторюване питання-перепит (*Did she just say "Tweet at me"? Did she?*) виражає неймовірне здивування та несхвалення не лише вербальної поведінки Тіни, а й вибору чоловіка загалом, що підтверджується наступним лексичним індикатором: вигуком і зверненням (*Oh, Henry!*). Негативна оцінка жінкою нової дружини колишнього чоловіка продовжує втілюватись і в наступному дослівному перепитуванні (*"She's almost 30?"*), що підсилює прагматичну спрямованість попереднього квеситиву.

У корпусі нашого дослідницького матеріалу наявні приклади прагматичного транспонування мовленнєвого акту **квеситиву** з іллокутивною силою **констативу**, що є іронічним негативно-оцінним переосмисленням пропозиції висловленої співрозмовником. Наступний фрагмент розмови лікаря психіатричної лікарні та відвідувача доктора Кела Лайтмана ілюструє провокаційну манеру імпліцитного вираження негативною оцінки:

00: 18: 39 DOCTOR: *I should warn you, one of the symptoms of Wayne's schizoaffective disorder is that often he doesn't speak to people he doesn't trust.*

CAL: *What? You mean like he didn't speak to you earlier?* (LM 3/9).

Респонсивна репліка Кела є складним мовленнєвим актом, який містить повторювальне спеціальне питання-перепит (*What?*), що вказує на частину ініціативної репліки, на яку посилається чоловік у наступному непрямому квеситиві (*You mean like he didn't speak to you earlier?*). Отже, чоловік приховано насміхається над лікарем і висловлює критику його професійних здібностей.

Приклади мовленнєвого акту **реквестиву** у формі питального речення не є поодинокими, що підтверджує множинність форм цього прагматичного типу. Реквестив стосується дій/поведінки співрозмовника, що негативно оцінюється мовцем, і реалізується імпліцитно у формі рекомендації/поради:

"Of course, I'll just go and get ready".

"Shouldn't your hair be up?" Eric casts a critical eye over me. "It looks unprofessional" (Hornby, HBG, 67).

Мовленнєвий акт **директиву** є спонукальним за своєю сутністю, тому імпліцитна негативна оцінка адресанта направлена на корекцію поведінки адресата. Директив може реалізовуватись у досить категоричній формі **ін'юнктиву** за умови близьких стосунків комунікантів та авторитарності адресанта:

"I know you were rather a pet of his. He's playing on your good nature, Grace, and you must not allow it".

"I'm sorry?"

"You are not to speak to him if he rings you again, to have anything to do with him in future. Is that clear?" (Vincenzi, FB, 175).

У наведеному прикладі іллокутивною метою висловлення авторитарного та егоцентричного чолові-

ка є безапеляційний наказ дружині у приватній розмові. Домінантою директиву, як свідчить приклад, є категорія імперативної модальності, що підвищує категоричність висловлення й має ознаку обов'язковості виконання дії для адресата. Як свідчить цей фрагмент, чоловік негативно оцінює дії дружини та висловлює свою думку у вигляді ін'юнктиву, нехтуючи принципом ввічливості й завдаючи шкоди «обличчю» жінки.

Менш категоричними в спілкуванні є **непрямі директиви**, що також виявляють супутню експресивну іллокуцію імпліцитної негативною оцінки мовця:

"This is where the Beatles came from. I bet the world's glad that they were dreamers. My painting could be like a proper job. I really think so this time".

"A proper job would be if you bought a ladder and a van, possibly a roller and paintbrush, a few tins of magnolia and did some decorating. That's what painters do as proper jobs" (Mathews, AYNL, 61–62).

У зазначеному фрагменті розмови чоловіка та жінки, яка ініціювала їхнє розставання, жінка в респонсивній репліці в непрямий спосіб намагається змінити поведінку чоловіка відповідно до своєї картини світу, отже, засуджуючи й не схвалюючи те, чим він займався до цього. У цьому випадку спостерігаємо функціонування експліцитного констативу з іллокутивною силою директиву, що виражає імпліцитну негативну оцінку мовця.

Приклади реалізації іллокутивного акту **менасиву**, що виражає негативну оцінку мовця імпліцитно, також наявні в нашому дослідницькому корпусі. Як зазначає Г. Почепцов, важливою умовою функціонування менасиву в комунікації є негативне ставлення адресата до перспективи реалізації того, про що йдеться в пропозиції висловлення [3, с. 441], що засвідчує наступний приклад:

"Maybe", I hear myself, "we should take a break".

Adam looks stunned, but he quickly smooths away the surprise. "Take as much time as you need, baby. Just remember", he whispers, "No one else will ever love you like I do" (Picoult, ST, 113).

Мовець-чоловік у відповідь на пропозицію жінки припинити стосунки вказує, що ніхто так не покохає її, як він. Проте, враховуючи широкий ситуативний контекст (жінка має фізичну ваду у вигляді шраму на обличчі, тому через занижену самооцінку їй важко спілкуватись зі сторонніми людьми), чоловік не лише висловлює негативну оцінку її рішення імпліцитно, а й натякає на перспективу самотнього майбутнього. Відтак менасив, на нашу думку, у зазначеному прикладі, окрім іллокуції застереження та погрози, виражає ознаки морального шантажу співрозмовниці.

Варто відмітити комбінацію мовленнєвих актів **менасиву** й **директиву**, що у взаємодії реалізують значну прагматичну «зарядженість» негативно-оцінним ставленням мовця в спілкуванні та виражають нагнітання відповідних емоцій роздратування і гніву.

"Well, we can see", said Grace.

"No, Grace, we won't see", said Charles, "I don't want village children overrunning this house" (Vincenzi, FP, 528).

У цьому прикладі комунікант-чоловік підсилює іллокутивне спрямування менасиву-відмови (*we won't see*) за допомогою непрямого директиву (*I don't want village children overrunning this house*), підкреслюючи так визначальність власної негативної оцінки дій жінки у вирішенні цього питання. Відтак спостерігаємо іллокутивний акт погрози, який займає проміжну позицію між директивом і комісивом і виражає емоційно забарвлене роздратування, гнів та осуд дій жінки.

Прагматичний аналіз маніфестації імпліцитної негативної оцінки мовця з урахуванням її комунікативно-функціональної спрямованості дає підстави для виділення **метакомунікативних елементів** у цій функції. Метакомунікативне регулювання мовленнєвої діяльності включає три основні фази: а) встановлення мовленнєвого контакту, б) підтримання мовленнєвого контакту; в) завершення мовленнєвого контакту [3, с. 469]. У ході дослідження ми виявили певний потенціал метакомунікативних елементів фази підтримання мовленнєвого контакту у вираженні імпліцитної негативної оцінки, особливо в ракурсі розширеної діалогічної інтеракції й урахування широким контекст комунікації:

"Oh, Miss Harding – the PR, you know? She was pressing me to do exactly that. But Lady Farrell didn't consider it appropriate".

"Why not? It seems very appropriate to me!"

"Well – we have never really courted that sort of publicity at the House of Farrell. What she was talking

about sounded much too ... personal. Lady Farrell didn't approve of that at all".

"Oh, really?" said Bianca.

"Or my talking about past famous customers and clients".

"I see", said Bianca (Vincenzi, PH, 38).

Метакомунікативні елементи (*Oh, really?, I see*) у наведеному фрагменті дискурсу не лише не вичерпують функції підтримання мовленнєвого контакту та інтересу до предмета спілкування, а й засвідчують імпліцитне несхвалення та незгоду з діями третьої особи, про яку розмовляють дві жінки. Отже, окрім власне комунікативної функції, ці елементи виконують також додаткову аксіологічну функцію вираження імпліцитного негативного ставлення мовця в умовах формального спілкування й соціальних дистанційованих стосунків між комунікантами.

Отже, вивчення прагматичного аспекту імпліцитної негативної оцінки в діалогічному дискурсі відображається в актомовленнєвій специфіці її маніфестації. Як засвідчив аналіз емпіричного матеріалу, імпліцитна негативна оцінка мовця може міститися в мовленнєвих актах різного іллокутивного спрямування. На ілюстративному матеріалі ми засвідчили, що мовленнєві акти констативу, квеситиву, директиву, менасиву виявляють потенційну здатність виражати негативно-оцінну пропозиційну установку імпліцитно. Процес прагматичного транспонування та накладання декількох іллокуцій у межах одного мовленнєвого акту у вираженні імпліцитної негативної оцінки відображає дифузний і рухливий характер класифікації мовленнєвих актів. Важливим подальшим кроком у перспективі досліджень уважасмо аналіз імпліцитної негативної оцінки комуніканта в ракурсі стратегій і тактик діалогічної взаємодії.

Література

1. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Л.Р. Безугла. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
2. Ивин А.А. Импликации и модальности / А.А. Ивин. – М., 2004. – 128 с.
3. Почепцов Г.Г. Избранные труды по лингвистике : [монографія] / Г.Г. Почепцов ; сост., общ. ред. И. Шевченко. – Винница : Нова книга, 2013. – 560 с.
4. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. – М. : Прогресс, 1986. – С. 170–194.
5. Стрельченко Н.С. Питання-перепити у англomовному діалогічному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Н.С. Стрельченко. – К., 2016. – 238 с.
6. Шевченко И.С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение XVI–XVIII вв. : [монографія] / И.С. Шевченко. – Харьков : Константа, 1998. – 168 с.
7. B 1/2 Bull / Jan Eliasberg. – Season 1 – Episode 3. – 53 Min. – CBS Television Studios, 2016. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.subsmovies.com/watch?movie=5990330s>.
8. E 4/3 Elementary / Christine Moore. – Season 4, Episode 3. – 44 Min. – CBS Television Studios, 2015. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.subsmovies.com/watch?movie=4977670s>.
9. Hornby HBG Hornby N. How to be good / Nick Hornby. – London : Penguin books, 2001. – 244 p.
10. LM 3/9 Lie to me / Samuel Baum. – Season 3, Epizode 9. – 43 Min. – Imagine television, 2011. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.subsmovies.com/watch?movie=1654307s>.
11. Matthews AYNL Matthews C. All you need is love / Carol Matthews. – London: Headline publishing group, 2008. – 404 p.
12. MD Mother's day / Gary Marshall. – 118 min – Capacity Pictures, 2016. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.subsmovies.com/watch?movie=4824302>.
13. Picoult TS Picoult J. The storyteller / Jodi Picoult. – London : Hodder & Stoughton, 2010. – 536 p.
14. Vincenzi FP Vincenzi P. Forbidden places / Penny Vincenzi. – London : Headline review, 2006. – 625 p.
15. Vincenzi PH Vincenzi P. A perfect heritage / Penny Vincenzi. – London : Headline review, 2014. – 753 p.